

In veel westerse landen stijgen de vruchtbaarheidscijfers weer

Een meer duurzame trendomkering lijkt mogelijk

JOSHUA R. GOLDSTEIN,
TOMÁŠ SOBOTKA
EN AIVA JASILIONIENE

De tijden van extreem lage vruchtbaarheidscijfers lijken voorbij. De (demografische) verwachtingen voor de toekomst zien er daarmee minder somber uit dan we tot voor kort dachten. Voornaamste reden daarvan is dat ouders de geboorte van hun kinderen nauwelijks meer verder uitstellen. Nog niet in alle landen is het echter zo ver, want er bestaan aanzienlijk faseverschillen in uitstelgedrag.

Aan het eind van de 20ste eeuw lag het totaal vruchtbaarheidscijfer (TFR) in veel Zuid- en Oost-Europese landen op een waarde op of onder de 1,30 kinderen per vrouw. In 2002 kenden 16 Europese landen, met gezamenlijk 58 procent van de Europese bevolking, een dergelijk laag cijfer (figuur 1). Ook elders in de ontwikkelde wereld schaarden landen, bijvoorbeeld Japan, Zuid-Korea en Singapore, zich in deze groep van landen met een (hele) lage vruchtbaarheid. Onder politici en demografen nam de bezorgdheid toe: zou de gehele ontwikkelde wereld voorbestemd zijn tot een dergelijk laag vruchtbaarheidsniveau? Op de lange termijn zou dat betekenen dat een bevolking sterk zou vergrijzen, in omvang zou teruglopen, en dat derhalve ook de potentiële beroepsbevolking zou krimpen.

TFR stijgt, ook in ontwikkelde landen met relatief hoog kindertal

In dit verband verrassen de nieuwste cijfers: in vrijwel alle onderzochte westerse landen steeg de TFR tussen 2003 en 2008 (figuur 2). Voor het eerst sinds de babyboom van de jaren 1960 nam ook de TFR van 'de ontwikkelde wereld' toe. Van de 16 Europese landen die in 2002 nog een extreem laag kindertal hadden, had in 2008 alleen Moldavië nog een extreem lage waarde van 1,27. De mate waarin de TFR is gestegen is soms zelfs opvallend: zo bedraagt deze in Oost-Duitsland tegenwoordig weer rond de 1,4 terwijl het kindertal in 1994, dat wil zeggen kort na de Duitse hereniging, niet hoger uitkwam dan 0,8. In Estland nam het kindertal toe van 1,2 in 1998 naar 1,7 in 2008. In Bulgarije, Oekraïne en Tsjechië ging het gemiddeld kindertal per vrouw in dezelfde periode omhoog van 1,1 naar 1,5.

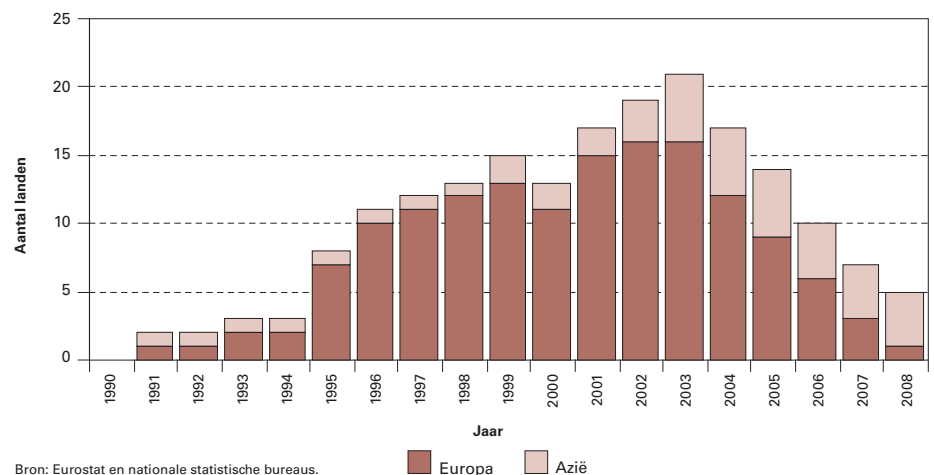
Ook in ontwikkelde landen, met, rond 1998, een relatief hoog kindertal, steeg de TFR recentelijk weer: in Australië, Frankrijk, Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk ligt het kindertal voor het eerst sinds 1970 opnieuw rond de 2,0. Deze landen komen daarmee weer in de buurt van het vervangingsniveau (van 2,1 kind per vrouw; dat is het kindertal dat nodig is in een generatie om de vorige generatie precies te vervangen). Alleen in Oostenrijk en West-Duitsland veranderde de TFR tussen 1998 en 2008 nauwelijks.

Leeftijd moeder bij eerste kind steeg de afgelopen jaren

In vrijwel alle ontwikkelde landen is de leeftijd van de moeder bij de geboorte van haar eerste

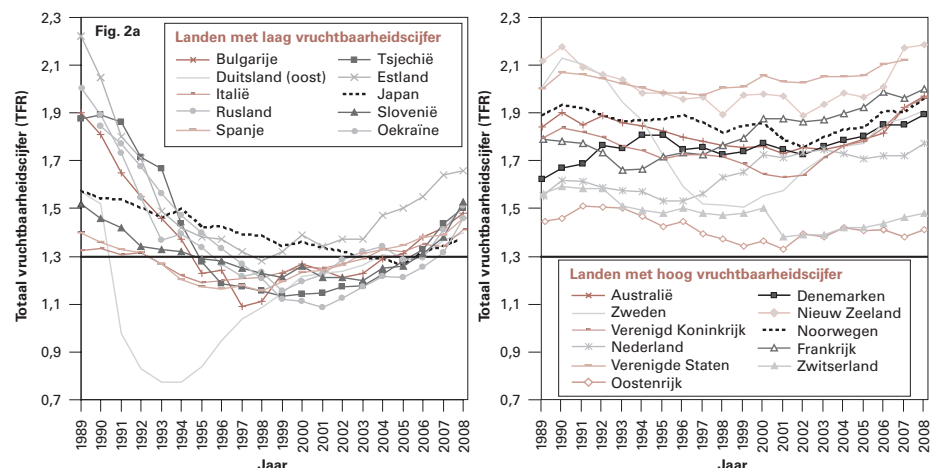
kind de afgelopen decennia aanzienlijk gestegen. Dat heeft te maken met hogere opleidingsniveaus – vrouwen (en ook mannen) zitten langer op school –, met hogere percentages vrouwen die actief zijn op de arbeidsmarkt, met de toenemende (sociale en economische) onzekerheid waarmee jongvolwassenen hebben te maken op de arbeidsmarkt, en met de ruime beschikbaarheid van moderne anticonceptiva waarmee het heel goed mogelijk is om het krijgen van kinderen op jonge leeftijd te voorkomen. Alleen al de daling van het aantal tienerzwangerschappen leidt tot een hogere leeftijd van de moeder bij de geboorte van haar eerste kind. Het feit dat steeds meer vrouwen hun eerste kind steeds later krijgen,

Figuur 1. Aantal landen in Europa en Azië met een totaal vruchtbaarheidscijfer (TFR) van 1,3 of lager, tussen 1990 en 2008

Bron: Eurostat en nationale statistische bureaus.

Figuur 2a en 2b. Totaal vruchtbaarheidscijfer (TFR) in enkele landen, 1990-2008.

Bron: Eurostat en nationale statistische bureaus.

Foto: Stockxchng/Rotorhead

heeft ook invloed op de (periode)-TFR: hoe sterker men uitstelt (het zogenoemde tempo-effect), hoe lager de TFR in een bepaald kalenderjaar uitkomt. We nemen echter waar dat vanaf het jaar 2000 het tempo van uitstel in steeds meer landen afvlakt, en dat is een belangrijke reden waarom de TFR weer stijgt. Meer dan de helft van de stijging van de TFR in de afgelopen tien jaar laat zich daardoor verklaren.

Effect gezinsbeleid op vruchtbaarheid

Het is veel moeilijker om aan te geven in hoeverre nieuw gezinsbeleid aan de stijging van de TFR heeft bijgedragen. Onderzoek in 2007 van de Verenigde Naties toonde aan dat in het bijzonder landen met een erg lage TFR via (nieuw) sociaal beleid wilden proberen om hun TFR te verhogen. Dat lijkt wel enig effect te hebben gehad: zo kregen in Rusland, na een wetswijziging in 2007, ouders van vooral het tweede of derde kind aanvullende kinderbijslag. Tussen 2006 en 2008 steeg de TFR er van 1,3 naar 1,5. Estland voerde in 2004 een generieuze kinderbijslag in, waarna de TFR flink is gestegen. Sinds 2007 krijgen Spaanse ouders een eenmalige uitkering per kind. Dat zou in 2008 tot het hogere aantal geboorten hebben geleid. Het is echter nauwelijks te bewijzen dat het juist zulke nieuwe beleidsmaatregelen zijn die tot meer geboorten hebben geleid. Er zijn immers ook landen waar geen effecten zijn waargenomen: zo probeert de Japanse regering al twee decennia lang met uiteenlopende nieuwe beleidsplukken de TFR omhoog te krijgen maar tot nu toe lijkt dat zonder succes te zijn.

Economische situatie

Interessant is het ook om te kijken naar het verband tussen geboortecijfers en de economische situatie. Tussen 2000 en 2007, dat wil zeggen voor de wereldwijde financieel-economische crisis, was de arbeidsmarktsituatie vrijwel overal in de ontwikkelde wereld redelijk ontspannen: positieve groeicijfers en dalende werkloosheid droegen – zij het dat er van land tot land aanzienlijke verschillen konden zijn – bij aan hogere geboortecijfers. Vooral in Polen, Slowakije en Spanje voelden vrouwen/paren

zich door de veel gunstiger economische vooruitzichten ineens gestimuleerd om hun kindereens te realiseren.

Onze studie duidt erop dat de periode van extreem lage TFRs wel eens voorbij zou kunnen zijn. Maar wat zal de toekomst brengen? In eerste instantie zou, vanwege de economische crisis, de TFR wel weer eens wat lager kunnen uitkomen, vooral in landen waar de werkloosheid behoorlijk is opgelopen. In het verleden is regelmatig waargenomen dat mensen in economisch 'zwaar weer' het krijgen van kinderen uitstellen. Dat de huidige crisis geen uitzondering vormt, tonen de nieuwste cijfers aan: in vrijwel de gehele EU komt de TFR van 2009 lager uit dan in 2008.

Voor na de crisis zijn de voortekenen evenwel gunstig: de TFR zou nog wel eens iets verder kunnen stijgen. Je kunt niet eindeloos blijven uitstellen zonder dat het afstel wordt. Er moet een natuurlijk plafond bestaan voor de leeftijd van de moeder bij de geboorte van haar eerste kind. Het tempo-effect zal dus afzwakken en verdwijnen, en alleen dat al leidt tot een hogere (periode)-TFR. Ook de politiek zal zich niet onberoerd laten en zal er via beleid voor zorgen dat de combinatie van gezin en werk gemakkelijker wordt.

Verwacht wordt dat dezelfde trendomkering ook zal optreden in Azië waar de TFR momenteel nog erg laag is.

Dit artikel verscheen in het Duits in Demografische Forschung Aus Erster Hand, 2010(7), 1, p.1-2, zie: <http://www.demografische-forschung.org/archiv/defo1001.pdf>.

LITERATUUR:

- Goldstein, J.R., T. Sobotka en A. Jasilioniene (2009), The end of 'lowest-low' fertility? *Population and Development Review* 35(2009)4, pp. 663-699.

Joshua R. Goldstein, Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock, Duitsland. E-mail: goldstein@demogr.mpg.de, **Tomás Sobotka**, Vienna Institute of Demography. E-mail: tomas.sobotka@oeaw.ac.at, en **Aiva Jasilioniene**, Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock, Duitsland. (Vertaling en bewerking: Gijs Beets)

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en beoogt de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken te bevorderen. Inlichtingen over toezending van kopij kunnen worden ingewonnen bij de redactie

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding is toegestaan. Toezending van bewijs-exemplaren wordt op prijs gesteld.

Het NIDI is een instituut van de KNAW dat zich bezighoudt met onderzoek naar ontwikkelingen in de omvang en samenstelling van de bevolking

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry Bronsema, eindredacteur drs. Joop de Beer drs. Gijs Beets dr. Luc Bonneux drs. Jeannette Schoorl
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	www.nidi.knaw.nl/nl/demos/
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	Nadorp Druk b.v., Poeldijk

demodata

IMMIGRATIE GEDAALD, EMIGRATIETOEGENOMEN, MIGRATIESALDO BLIJFT HOOG

Het migratiesaldo in Nederland is hoog gebleven, ondanks de economische crisis. In de eerste helft van 2010 is de immigratie met 1.200 gedaald ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. Dat komt neer op een daling van twee procent. Er kwamen vooral minder immigranten uit Irak en Somalië. Daarnaast daalde de immigratie van personen geboren in Nederland of andere EU-lidstaten. De emigratie is in de eerste zes maanden van 2010 toegenomen met 4.200 een stijging met ruim acht procent. Ten dele kan dit een effect zijn van opschoning van de gemeentelijke registers in verband met de Tweede Kamerverkiezingen, waarbij personen die vertrokken zijn zonder dit te melden uit het register worden afgevoerd. (CBS)